

valy zprávy o činnosti různých složek IUPS, přijala se ČLR za 46. člena IUPS, informovalo se o záměrech XXIII. kongresu, v druhém závěrečném se uskutečnily volby nového výkonného výboru. Novým prezidentem IUPS se stal F. Klix (NDR), nyní první reprezentant socialistické země v této funkci. Socialistické země mají i viceprezidenta (T. Tomaszewski z PLR) a 1 člena výboru. Celkový počet zástupců socialistických zemí v 13členném komitétu IUPS se však snížil ze čtyř na tři.

Podrobné informace o průběhu, nejdůležitějších výsledcích a podílu čs. psychologů na realizaci XXII. mezinárodního kongresu psychologie se stále soustřeďují; předpokládáme, že na jejich základě bude možno připravit náležité zhodnocení tohoto významného setkání z hlediska potřeb dalšího rozvoje československé psychologie. Vcelku se však již nyní dá říci, že vystoupení čs. psychologů na tomto světovém fóru odpovídalo očekávaným ideově teoretickým kritériím, mělo v podstatě velmi dobrý mezinárodní standard a vyvolalo pozitivní ohlas.

Celkové a podrobné zhodnocení průběhu a výsledků jednání XXII. mezinárodního kongresu bude projednáno v rámci ČSPS, vědeckého kolegia pedagogiky a psychologie ČSAV a také z dílčích hledisek na jednotlivých psychologických pracovištích. Ohlas XXII. mezinárodního kongresu psychologie se nepochybně projeví přímo i zprostředkovaně na stránkách našeho časopisu Československá psychologie.

Psychologické kongresy IUSP se konají každé 3–4 roky. První byl pořádán v Paříži v roce 1889, tj. deset let po založení Wundtovy psychologické laboratoře, v posledních 15 letech se konaly postupně v Moskvě (v r. 1966), v Londýně (v r. 1969), v Tokiu (v r. 1972), v Paříži (v r. 1976) a v Lipsku (v r. 1980). Dva z nich, konané v socialistických státech, měly dosud největší účast.

Další XXIII. kongres IUPS se bude konat v Mexico City roku 1984 a z tří kandidátů na uspořádání XXIV. kongresu vyšla vítězně Australská psychologická společnost. *M. Kodým, D. Kováč*

DRUHÝ SEMINÁŘ: KRITICKÉ ZHODNOCENÍ SMĚRŮ SOUČASNÉ BURŽOAZNÍ PSYCHOLOGIE

Péčí pořadajících institucí (Městský výbor Socialistické akademie, katedra psychologie filozofické fakulty UJEP a Psychologická laboratoř ČSAV) se 23. října

1980 uskutečnil v Brně v pořadí již druhý seminář „Kritické zhodnocení směrů současné buržoazní psychologie“.¹⁾

Jednání psychologů, na němž hlavní referát přednesl vedoucí Psychologické laboratoře ČSAV v Brně *doc. dr. K. Hozman, CSc.*, se kriticky zaměřilo na hlavní směry a koncepce tvořící osu současné západní psychologie, ať už jde o problém ovlivňování veřejného mínění prostřednictvím psychologie, naturalistické chápání člověka, charakterologické koncepce osobnosti, sociální učení, kreativitu, strukturalismus, psychofyziologický problém apod.

Po zahájení semináře, které provedl předseda sekce psychologie MěV Socialistické akademie *doc. dr. B. Chalupa, CSc.*, přednesl úvodní referát „Trendy současné nemarxistické psychologie“ *K. Hozman*. V referátu byla podána celková charakteristika stavu a vývojových tendencí nemarxistické psychologie v šedesátých a sedmdesátých letech. Při rozboru profilujících směrů a koncepcí v buržoazní psychologii těchto let (včetně různých variant behaviorismu, humanistické psychologie, psychoanalýzy, interakcionistické psychologie) a jejich uplatňování v aplikovaných psychologických disciplínách i v rozmanitých sférách lidské činnosti byl sledován vedle obsahové stránky i jejich širší ideový a společenský kontext – souvislosti s vědeckotechnickou revolucí, s vývojem vědy a filozofie, se soudobým ideologickým bojem. Zdůrazněny byly rovněž úkoly naší psychologie, které jsou spojeny s překonáváním těchto koncepcí infiltrujících v mnoha případech do teorie i společenské praxe. Autor referátu je současně odpovědným řešitelem dílčího úkolu „Kritika buržoazních a revizionistických směrů v psychologii“, začleněném do SPZV v 6. pětiletém plánu. To mu umožnilo shrnout hlavní výsledky řešení zmíněného úkolu. Připomenuty byly publikované práce J. Linharta a kol., zaměřené na kritiku pozitivismu, behaviorismu a fenomenologie v psychologii, mj. též analyzující idealistické zdroje kognitivní psychologie (Würzburgská škola, Bühler, Husserl, tvarová psychologie, současný psychologický strukturalismus ve Francii – Guillaume a Piaget. Rovněž byly zmíněny některé výsledky k nimž dospěl řešitelský kolektiv, vedený O. Halmiovou, v kritice některých behavioristických koncepcí a humanistické psychologie, jak

1) Zprávu o 1. semináři jsme pod stejným názvem uvedli v Československé psychologii, 23, 1979, 5:418–421

jsou reprezentovány např. v pracích Gardnera, Murphyho, Murraye, Goldsteina, Rogerse aj.

Charakterizovány byly také závěry z kritiky buržoazních teorií v české a slovenské psychologické literatuře v letech 1964–1975, jak k nim dospěl řešitel subdílčího úkolu J. Sedlák, jakož i některé dílčí výsledky z kritiky pragmatisticky a existencialisticky zaměřených teoretických a metodologických koncepcí v psychologii, jež byly řešeny autorem referátu K. Hozmanem. Z uvedeného bylo patrné, že nastal jistý pozitivní posun v řešení náročné problematiky, jakou kritika buržoazních teorií a koncepcí nepochybně je. Evidentní je např. neobyčejná náročnost studia příslušné literatury, pracnost při shromažďování údajů, mimořádné nároky na jejich kritický rozbor a eliminaci škodlivých vlivů. To je také patrné jedním z důvodů, proč některé kritické pohledy na díla buržoazních teoretiků zůstávají poněkud na povrchu, proč není dosud dostatek systematictějších monografických studií a konečně proč není v naší psychologické obci mnoho autorů, kteří by se uváděnou problematikou přednostně a koncentrovaně zabývali. Podtrhnout je třeba zejména tu skutečnost, že plánovitá kritika buržoazních a revizionistických směrů v psychologii v rámci SPZV byla započata teprve v 6. pětiletém plánu. Lze očekávat, jak bylo potvrzeno při vstupním oponentním řízení navržených psychologických úkolů pro léta 1981–1985 v Radě hlavního úkolu, její všestranný a intenzivní rozvoj.

V dalším jednání semináře vystoupil se zajímavým referátem, zaměřeným na problém naturalismu v chápání člověka, J. Cetyl, vedoucí katedry filozofie, sociologie a logiky filozofické fakulty UJEP v Brně. Kriticky analyzoval interpretace naturalistického proudu v buržoazním antropologismu, tj. proudu, který v marxistických analýzách bývá opomíjen (již pro obecné přesvědčení o idealistickém charakteru buržoazního antropologismu). Po úvodní charakteristice naturalismu se soustředil na vklad dnes nejvýznamnější podoby naturalismu – biologismu, reprezentovaného nejvýrazněji v antropologických implikacích etologie. Podstata příspěvku byla v postižení vztahů a diferencí mezi ideologickými intencemi a významy etologie a věcným obsahem „etologické výzvy“ (jako součásti „biologické výzvy“) moderní filozofii, zvláště filozofii člověka.

Kritice buržoazních směrů psychologie kreativity věnoval svůj příspěvek B. Cha-

lupa. Uvedl jednak celkové pozadí psychologického zkoumání tvořivosti (filozofické, vědecké, společenské), jednak jednotlivé směry zkoumání kreativity v buržoazní psychologii, kam patří psychologie vědomí, freudismus a existencialismus, behaviorismus, diferenciální psychologie a kognitivní psychologie. Zdůrazněna byla zvláště potřeba nových východisek zkoumání kreativity (filozofických, psychologických, interdisciplinárních), a to na bázi marxismu-leninismu s využitím dosavadních poznatků teorie odrazu, činnosti, determinismu, společensko-historické podmíněnosti psychiky apod.

J. Viewegh v referátu „Strukturalismus a některé otázky psychologie umělecké literatury“ se nejprve zaměřil na pojetí struktury, strukturnosti a strukturního přístupu k psychologii obecně. Na strukturním přístupu kriticky zhodnotil hlavně nepřipustný izomorfismus, jehož prostřednictvím přerůstá strukturní pojetí ve strukturalismus. Strukturalismus v psychologii zařadil autor k formám přírodovědně a scientisticky orientované psychologie s jejími redukcionistickými tendencemi. V závěru naznačil některé úkoly nově se konstituující psychologie umělecké literatury, která na jedné straně musí čelit nebezpečí psychologismu, na druhé straně strukturalistickým deformacím. Jak autor uvedl, psychologie umělecké literatury se musí orientovat interdisciplinárně; syntetizující interpretace uměleckého fenoménu musí umět psychologickou složku adekvátně nazírat ve složitém kontextu estetických, kulturně historických, filozofických a jiných komponent.

V referátu „Kritické poznámky k některým charakterologickým koncepcím osobnosti“ se O. Kolaříková zabývala různými variantami tohoto pojetí osobnosti, které rozvíjí duchovně orientovaná charakterologie. Věnovala pozornost třem jeho příznačným stránkám, totiž identifikací intelektu se zásahy neosobně univerzálního ducha do lidských jedinců (Klages, Remplein), akcentací jedinečnosti osobnosti ve smyslu jedinečnosti absolutní (Lersch, Allport, Wellek, zčásti Thomae) a normativnímu, výběrovému pojetí osobnosti (Stern, Remplein, Lersch). S použitím podrobnější argumentace poukázala autorka na nesoulad duchovědné charakterologických koncepcí s tím pojetím osobnosti, které uplatňuje vědecká psychologie, a jednak se základními hledisky, jimiž se řídí případová práce psychologa klinického, poradenského, forenzního aj.

V dalším referátu pojednal E. Řehulka o buržoazních koncepcích řešení psychofyziologického problému. Poukázal na závažnost této problematiky pro psychologii, filozofii, přírodní vědy a zdůraznil také aspekt ideologický. Koncepce řešení psychofyziologického problému v pojetí západních badatelů jsou rozděleny do čtyř skupin, a to na teorie psychofyziologického paralelismu, teorie vzájemného působení, teorie ztotožňování psychologického a fyziologického, kde jsou rozlišeny dvě podskupiny: pojetí vulgárně materialistické a spiritualistické a jako poslední, čtvrtá, je vyčleněna skupina prací, v nichž se programově psychofyziologický problém řeší. Uvedené teorie byly blíže charakterizovány a ilustrovány názory předních zastánců těchto koncepcí. V závěru autor poukázal na důsledky psychofyziologického dualismu a stručně nastínil řešení marxistické filozofie a psychologie.

Psycholingvistika je hraniční vědní disciplínou, jejímž nejobecnějším cílem je snaha o odhalení zákonitostí transformace smyslu do sémiotických soustav, přenos mezi hloubkově syntaktickými a povrchovými syntaktickými strukturami, odhalení zákonitostí, podle kterých se zde uplatňuje tzv. vnitřní řeč, a to jak z psychologického hlediska, tak ze semiotického hlediska. V kritice některých směrů uplatňujících se v psycholingvistice se L. Vašina zaměřil na transformační gramatiku a z ní rodící se generativní gramatika N. Chomského, která na dlouhou dobu ovlivnila psycholingvistické výzkumy. Autor poukázal na propojení generativní gramatiky se strukturalismem, který je úzce vázán s neopozitivismem, což nakonec vedlo i k takovým záměrům, že jazyk nemůže pomocí slovních znaků zprostředkovat obraz objektivní reality. (Generativní gramatika např. ignoruje motivaci, i tzv. „před“ gramatické etapy při vytváření výpovědi apod.) Kritice byla podrobena i tvrzení, že jazyk se vyvinul jakýmsi spolupůsobením vzrožených struktur uplatňujících se při generování, jakož i další závěry buržoazních teoretiků, se kterými z psychologického hlediska nelze souhlasit.

V referátu „Analýza nemarxistických teorií vědomí“ V. Smékal vymezil základní hlediska systémové analýzy teorií vědomí (materialistické—idealistické, fenomenalistické—substanciální, agnostické—realistické, naturalistické—historikomaterialistické ad.) a pomocí těchto kategorií charakterizoval nejrozšířenější teorie vě-

domí v západní psychologii. Ukázal, že pro většinu nemarxistických teorií vědomí je charakteristický buď mentalismus, nebo fyziologismus, buď agnostické popírání vědomí, nebo jeho postulování i u živočichů. Proti těmto jednostranným teoriím postavil marxistickou teorii, podle níž „vědomí vnější svět nejen odráží, ale i tvoří“ (V. I. Lenin) a která zejména v pracích N. A. Leonťjeva a A. R. Luriji nachází stále více přesvědčivých argumentů pro svou platnost.

K buržoazním teoriím sociálního učení byl zaměřen společný příspěvek J. Sedláka a Š. Kocha. Podána byla stručná charakteristika a kritický rozbor teoretických koncepcí, a to nejstarší imitační teorie sociálního učení N. E. Millera a J. Dollarda, identifikační teorie ohnisek O. H. Mowrera, teorie posilování očekávání podle J. B. Rotter a Bandurovy teorie vzorů. Uvedené teorie sociálního učení pochopitelně nevyčerpávají v plné šíři a hloubce psychologické teoretické systémy této oblasti. (Rozšířeny jsou např.: operantní behavioristické teorie sociálního učení formulované krajně pozitivisticky a funkcionalisticky, teorie sociální percepce aplikované do interpersonálních pojetí sociálního učení atp.)²⁾ Hlavní důraz proto byl položen především na analýzu jejich principiálních východisek a kategoriálních pojmů. Jak autoři referátu v závěru uvedli, je potřebné nadále se buržoazními teoriemi sociálního učení zabývat hlouběji a konfrontovat je s teorií sociálního učení J. Linharta a I. Perlakého, která je založena na teorii odrazu, na reflexní teorii, vychází z funkčního systému činnosti a je západním teoriím sociálního učení protikladná.

Teoretickou část semináře uzavřel referát o zneužívání psychologie v buržoazní propagandě a v ovlivňování veřejného mínění J. Hudeček. Po stručném vymezení pojmu propaganda podle pojetí marxisticko-leninského a nemarxistického, resp. antikomarunistického, poukázal na protilidový charakter buržoazní propagandy, která cílevědomě a záměrně působí na psychiku jednotlivců a skupin se snahou otupit politickou a ideologickou aktivitu, ovlivnit myšlení, city, zájmy, postoje, hodnotové orientace lidí s cíli vnutit jim reakční ideologii a buržoazní způsob života. Pozornost byla věnována mj. též klasifi-

2) Srovnej např. G. M. Andrejeva, S. M. Bogomolova, L. A. Petrovskaja: *Sovremennaja socialnaja psihologija na Zapade*. Moskva, Izd. Moskovskogo universiteta, 1978.

kaci směrů buržoazní propagandy vyústující v současné době do teorie a praxe psychologické války, Laswellově koncepci sociálních stereotypů, Ellulovým názorům na převýchovu a tzv. „vymývání mozků“, koncepcím filozofického pragmatismu, psychologického behaviorismu, včetně vzkříšeného Freuda a „zjednodušeného“ Pavlova, manipulantní propagandě mající své podněcující zdroje v psychoanalýze a v metodách hlubinné psychologie atp.

Komentovaný seminář, systematicky navazující na seminář v loňském roce k téže problematice, můžeme oprávněně považovat za velmi dobrý počín brněnských psychologů a za závažný přínos nejen ke kritice buržoazních psychologických směrů, ale i pro rozvoj marxistické psychologické teorie a metodologie. Seminář svým zaměřením a obsahem poskytl bohaté materiály též pro práci v oblasti ideologické a propagandistické, jakož i pro výchovu lektorů a budoucích odborníků v psychologii. *J. Hudeček*

MEZINÁRODNÍ KONFERENCE O PROSOCIÁLNÍM CHOVÁNÍ VE VARŠAVĚ

Ve dnech 29. VI. až 3. VII. 1980 se konala ve Varšavě mezinárodní konference o vývoji a zachování prosociálního chování. Pořádala ji Polská akademie nauk – její psychologický ústav a Varšavská univerzita. Organizátory byli Reykowski, Karylowski, Bar-Tal, Hoffman, Mussen a Staub. Šlo o druhé mezinárodní setkání psychologů, kteří se soustavně věnují studiu prosociálního chování (prvé bylo v Paříži u příležitosti psychologického kongresu).

Varšavská konference se vyznačovala věcností. Pozváni byli a jednání se zúčastnili jen ti, kteří sami v daném oboru pracují a v poslední době publikovali výsledky své práce. Po organizační stránce se vyznačovala řadou předností; sborník referátů o rozsahu 103 stran byl vydán před konferencí, takže si každý účastník mohl přečíst, o čem kdo bude hovořit. Podrobné znění všech referátů bylo všem účastníkům dáno před přednáškami. Přednášející měli možnost uvést do problematiky svého výzkumu a poměrně dosti podrobně, věcně a bez časového omezení diskutovat s účastníky o své práci. Dostatek času, mimořádná účast na rozhovorech ke každému referátu a dostatek času na individuální rozhovory vyznačovaly „prosociální atmosféru“ konference v konfe-

renčním středisku Polské akademie věd v Jablonne, kde se konference konala.

Konference probíhala v pěti sekcích. Dostatek pozornosti bylo věnováno studiu prosociálního chování v přirozeném životním prostředí. Kognitivním a emocionálním faktorům chování typu pomoci byla věnována druhá sekce. Toto chování se sledovalo v průběhu života – od dětských raných forem projevů po projevy dospívajících a dospělých – v celé vývojové škále. Zvláštní sekce studovala vztah mezi chováním toho, kdo pomoc poskytuje a toho, komu je pomoc určena. V základní obecné sekci se pozornost věnovala individuálnímu příjemci pomoci a skupině příjemců pomoci. Celé jednání bylo nesené povědomím o mimořádném pokroku, ke kterému došlo od posledního setkání. Svědčí o tom mimo jiné i vydání 9 knížek s tematikou psychologie prosociálního chování autory: Bierhof, Latané a Darby, Rushton, Macaulay a Berkowitz, Mussen a Einsenberg-Bergová, Wispé a dvě knihy E. Stauba a D. Bar Tala.

Na konferenci bylo mnoho pozornosti věnováno otázkám teorie i praxe. Podrobněji byly prodiskutovány čtyři teorie: teorie promotivní tenze (Hornsteinova), teorie sociální inhibice (Latané a Darby), teorie vyrovnanosti (rovnováhy) a reciprocity i teorie normativních přístupů (role sociálních norem, sociální odpovědnosti, pomoci a dávání). Hodně pozornosti bylo věnováno jevu altruismu a možnosti jeho definování v termínech osobnostních rysů, empatií a poskytování pomoci v různém sociálním kontextu. Mimořádná pozornost byla věnována percepce situace, ve které by měl aktér poskytnout pomoc a formám vyžadování pomoci či domáhání se pomoci. Podrobněji byl sledován rozdíl situací, kde jednou je pomoc poskytována spontánně a jindy na žádost druhé osoby či skupiny lidí. Sledována byla řada jak osobnostních charakteristik, tak i situačních podmínek. Pozornost se věnovala různým druhům prosociálního chování – chování typu pomoci, spolupodílení a sdílení se s druhým i péče o druhého (helping, sharing, comforting). Pro přiblížení této konference uveďme zde několik příspěvků:

Marian Radke-Yarrow se po osm let zabývá ontogenezou prosociálního chování u dětí. Zvláště zaujala její definice matky, která má kladný vliv na rozvoj prosociálního chování svého dítěte: „Tato matka konfrontuje své dítě s činem opačného zaměření, vysvětluje mu důsledky takového činu pro druhého člověka, a to